

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.152 Прикарпатського
національного університету імені Василя
Стефаника
доктору історичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
Марчуку Василю Васильовичу

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента кафедри політичних наук Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника Кобець Юлії Василівни
на дисертацію Коник Тетяни Григорівни
«Державна політика із забезпечення національної безпеки України (1991 – 2004
рр.)», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні
та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами. Актуальність теми дисертації зумовлена критично важливим значенням національної безпеки для існування, сталого розвитку та суверенності будь-якої держави, зокрема України. Після проголошення незалежності у 1991 році наша держава зіткнулася з численними внутрішніми й зовнішніми викликами, що поставили під загрозу не лише стабільність політичної системи, а й сам факт державності. Відсутність усталеної системи безпекової політики, політична турбулентність, економічна криза та геополітичні амбіції Російської Федерації вимагали формування ефективної державної політики із забезпечення національної безпеки. Проте, як свідчить аналіз наукової літератури, період 1991–2004 років, що охоплює етап зародження та становлення цієї політики, залишився недостатньо дослідженим, особливо у контексті її політико-правової природи. Недостатня увага до цього питання у вітчизняному науковому дискурсі зумовлює потребу в комплексному осмисленні як теоретичних і методологічних засад, так і практичного досвіду формування та реалізації державної політики у

сфері національної безпеки саме в цей історичний період. Особливої ваги це питання набуває в сучасних умовах збройної агресії проти України, коли переосмислення попереднього досвіду є необхідним для розробки дієвих стратегій захисту суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами й темами підтверджується тим, що дисертація виконана в межах комплексної науково-дослідної теми «Розвиток політичних інститутів і процесів в сучасному світі» (реєстраційний номер 0116U007101, 2019 – 2022 роки) та теми «Трансформація політичних інститутів та політичних процесів в умовах викликів сучасності» (реєстраційний номер 0122U200418, затверджена у 2022 році). Обидві теми реалізовувалися на факультеті історії, політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету. Крім того, дослідження є складовою державної теми, що розроблялася в межах діяльності Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» (номер державної реєстрації 0109U001413). Такий науковий контекст підтверджує актуальність і вписаність дисертаційного дослідження в загальнодержавні та міждисциплінарні пріоритети наукового пошуку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність. Дисертація має відповідне теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування, що підтверджується використанням широкої джерельної бази, яка охоплює нормативно-правові акти, міжнародні документи, міждисциплінарні наукові праці у галузях політичної науки, права, безпекознавства, воєнної справи, філософії та публічного управління. Здобувачкою проаналізовано значний обсяг наукових досліджень, що стосуються теорії державної політики, національної безпеки та їх взаємозв'язку, а також здійснено ретельне вивчення нормативно-правової бази періоду 1991–2004 років, що дозволило здійснити ґрунтовний аналіз процесу становлення державної політики із забезпечення національної безпеки України.

Поставлена авторкою мета дослідження – визначення і обґрунтування теоретичних, правових та організаційних засад формування і реалізації державної політики із забезпечення національної безпеки України та аналіз практики її здійснення в означений період – логічно розкрита у змісті всієї дисертаційної роботи.

Методологічна основа дослідження відповідає сучасним стандартам політологічної науки. Авторка застосувала низку взаємодоповнюючих підходів: діалектичний, історико-правовий, порівняльно-аналітичний, структурно-функціональний, інституціональний, а також методи аналізу нормативно-правових актів, що дозволило не лише дослідити явище у цілісності, але й сформулювати авторське бачення його структури, динаміки та механізмів реалізації. Застосування концептуального апарату політичної науки у поєднанні з юридичними та управлінськими підходами забезпечило глибоке міждисциплінарне осмислення предмета дослідження.

У процесі дисертаційного дослідження успішно вирішено низку як теоретичних, так і прикладних завдань: з'ясовано сутність державної політики як політико-правової категорії, вперше сформульовано дефініцію «державна політика із забезпечення національної безпеки», здійснено її структуризацію, охарактеризовано етапи генези й періодизації, визначено суб'єкти формування та реалізації цієї політики, запропоновано алгоритм її впровадження. Окрему увагу приділено аналізу правових механізмів, участі громадянського суспільства та проблемам координації дій органів державної влади у сфері безпеки.

Здобувачкою опрацьовано значний обсяг фахової літератури та нормативно-правових джерел (310 позицій), що підтверджує високий рівень підготовки дослідження. Дисертація базується на глибокому аналізі джерел українського та міжнародного походження, використанні порівняльних моделей та врахуванні актуальних безпекових викликів для України, зокрема тих, що пов'язані з агресією російської федерації. Усе це забезпечило високий рівень вірогідності отриманих результатів і підвищило практичну значущість дисертаційної роботи.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній політичній науці комплексним дослідженням державної політики із забезпечення національної безпеки України у період 1991–2004 років. Робота репрезентує глибокий теоретико-методологічний аналіз процесів формування й реалізації безпекової політики на етапі становлення української державності, що дозволяє розглядати її результати як вагомий інноваційний внесок у розвиток науки про державну політику, безпеку та політичні інститути. У дисертації сформульовано низку теоретичних положень, аналітичних висновків і практичних рекомендацій, які мають ознаки наукової новизни, відповідають викликам сучасної доби та виносяться на захист як оригінальні розробки, що сприяють поглибленню уявлень про структуру, механізми та специфіку реалізації державної політики в безпековій сфері.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в комплексному аналізі феномену державної політики національної безпеки як політико-правового явища, що визначає засади функціонування держави в умовах зовнішньої загрози та внутрішньої трансформації. Уперше запропоновано сучасне авторське визначення поняття «державна політика із забезпечення національної безпеки», яке відображає як інституційну, так і процедурну складову цього явища. Виокремлено й обґрунтовано чотири етапи становлення та розвитку безпекової політики у зазначений період, розроблено алгоритм її формування та реалізації, який включає суб'єктів, нормативно-правове забезпечення, механізми, пріоритети та форми контролю. У дисертації обґрунтовано роль органів виконавчої влади, зокрема Президента України, РНБО, Кабінету Міністрів, як ключових суб'єктів реалізації політики, та висвітлено специфіку їхньої взаємодії в умовах трансформаційних процесів 1990-х – початку 2000-х років.

Особливу увагу приділено правовому забезпеченню державної політики у сфері національної безпеки, у тому числі аналізу Закону України «Про національну безпеку України», Доктрини національної безпеки, Стратегії воєнної безпеки, а також окремих указів Президента та постанов уряду, що

дозволило відтворити еволюцію концептуальних підходів до безпеки. Авторка також вперше систематизувала роль громадянського суспільства в контексті формування безпекового порядку денного та здійснила оцінку механізмів інституційного балансу у сфері політики безпеки.

Подальшого розвитку набули наукові уявлення про структуру державної політики в безпековій сфері як системної категорії політичної науки, про функціональну роль політичних інститутів у формуванні політики безпеки, про взаємозв'язок між правовими актами й реальними управлінськими діями. У дисертації уточнено принципи, на яких базується політика національної безпеки, розширено класифікацію загроз, а також охарактеризовано засоби реагування держави на внутрішні й зовнішні виклики в умовах формування незалежної політичної системи. Також висвітлено вплив міжнародного контексту – зокрема євроатлантичного вектору – на зміст і пріоритети безпекової політики України.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в можливості застосування його положень, аргументації та висновків фахівцями, які працюють у сфері національної безпеки, політичного аналізу, державного управління та правотворчості. Результати дослідження можуть бути корисними при формуванні та реалізації державної політики із забезпечення національної безпеки, зокрема для розробки стратегічних документів, проєктів нормативно-правових актів, концепцій, програм безпеки та планів реагування на загрози.

Отримані теоретичні узагальнення та авторське визначення державної політики із забезпечення національної безпеки можуть слугувати концептуальною базою для подальших наукових досліджень у галузі політичної науки, права й безпекознавства.

Практична цінність роботи також полягає в можливості використання її результатів у системі підготовки державних службовців, правоохоронців, працівників органів місцевого самоврядування та політичних аналітиків. Крім того, дисертаційне дослідження може бути корисним для громадських організацій та міжнародних партнерів, які реалізують проєкти у сфері безпеки, стратегічного планування та євроатлантичної інтеграції України. Висновки

дисертації сприятимуть формуванню комплексного бачення ролі державної політики у протидії загрозам, що постають перед Україною як у мирний, так і у воєнний час, зокрема в умовах повномасштабної агресії російської федерації.

Характеристика основних положень дисертаційної роботи Тетяни Коник засвідчує її цілісність, структурну логіку та відповідність науковим вимогам до обсягу і змісту. Структура дисертації зумовлена поставленою метою та сформульованими завданнями, що дозволяє послідовно розкрити досліджувану проблематику та обґрунтувати наукові результати.

У *першому* розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження державної політики із забезпечення національної безпеки України» проаналізовано еволюцію підходів до розуміння національної безпеки як політико-правового явища, з урахуванням міждисциплінарної природи проблеми. Визначено сутність і структуру державної політики у сфері безпеки, її місце в системі публічного управління, взаємозв'язок із міжнародною безпековою системою та вплив зовнішніх чинників на формування безпекової стратегії України. Особливу увагу приділено поняттєво-категоріальному апарату, що охоплює дефініції «національна безпека», «загрози», «суб'єкти безпеки», «державна політика» тощо, а також аналізу основних методологічних підходів, зокрема системного, інституціонального, функціонального та порівняльного.

У *другому* розділі «Інституційне середовище державної політики із забезпечення національної безпеки України у 1991–2004 рр.» висвітлено процес становлення інституційної архітектури безпекової політики в Україні на початковому етапі її незалежності. Досліджено роль Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, РНБО та інших суб'єктів, які брали участь у формуванні і реалізації політики безпеки. Простежено етапи еволюції повноважень цих органів, їхню взаємодію та конфлікти компетенцій, що впливали на ефективність безпекового управління. Проаналізовано нормативно-правову базу досліджуваного періоду, включаючи ключові документи: Конституцію України, Закони «Про національну безпеку», «Про оборону

України», укази Президента та стратегії, які визначали пріоритети у сфері безпеки.

Третій розділ «Політичні аспекти реалізації державної політики із забезпечення національної безпеки України у 1991–2004 рр.» присвячено аналізу конкретної практики реалізації безпекової політики, її викликів та досягнень. У роботі проаналізовано безпекову динаміку цього періоду: вплив політичної нестабільності, трансформаційних процесів, соціально-економічної кризи, військових реформ і зовнішньополітичного курсу України, зокрема в напрямі євроатлантичної інтеграції. Досліджено роль політичних партій, неурядових організацій та засобів масової інформації у формуванні суспільної думки щодо національної безпеки, а також вплив громадянського суспільства на безпекову політику держави. Увага також приділена проблемам ефективного контролю за реалізацією безпекової політики, демократичному цивільному контролю над сектором безпеки й оборони, а також спробам адаптації національної політики до міжнародних стандартів у сфері безпеки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Аналіз змісту дисертації та 13 наукових праць, із яких: 2 статті у науковому періодичному виданні, яке індексоване в міжнародній наукометричній базі Web of Science Core Collection; 4 статті в українських фахових журналах, 7 праць у збірниках матеріалів всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій України та закордоном, є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність одержаних результатів і висновків. Це підтверджується теоретико-методологічною аргументацією вихідних положень дослідження, продуманою логікою викладу матеріалу, широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази тощо. Результати дослідження належно апробовані, про що свідчить участь автора в семи міжнародно науково-практичних конференцій зокрема в м. Перемишль, Республіка Польща; м. Острог; м. Дніпро; м. Луцьк; м. Хмельницький.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Однією з умов успішної реалізації поставлених у дисертаційному дослідженні завдань є володіння Т. Коник як загальнонауковими, так і спеціальними методами,

органічно поєднуючи їх для комплексного вивчення державної політики у сфері національної безпеки.

У дисертації простежується системний підхід, що дозволив розглядати державну політику безпеки як цілісне утворення, де взаємопов'язані інституції, нормативно-правові акти та політичні рішення формують єдину функціональну систему. Інституційний підхід застосовано для аналізу ролі та місця Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, РНБО та силових органів у забезпеченні національної безпеки. Порівняльний метод дав змогу зіставити український досвід становлення безпекової політики із тенденціями, що спостерігалися у пострадянських країнах і державах Центрально-Східної Європи, що підсилило аналітичну складову дослідження. Важливим є й використання історико-аналітичного підходу, який забезпечив можливість реконструкції етапів формування національної безпекової політики у 1991–2004 рр., а також виявлення причинно-наслідкових зв'язків між політичними процесами та ухваленими державними рішеннями. У роботі поєднано теоретичний аналіз із практичними узагальненнями: на основі дослідження нормативно-правових актів, аналітичних матеріалів, наукових праць і фактичних політичних рішень авторка розробила практично орієнтовані висновки, що знайшли відображення у пропозиціях щодо вдосконалення законодавства у сфері національної безпеки

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація написана самостійно, з дотриманням вимог академічної доброчесності. Використані джерела коректно процитовані, плагіат відсутній.

Дискусійні положення, зауваження та рекомендації. Дисертаційне дослідження Т. Коник вирізняється науковою ґрунтовністю та системним підходом, проте окремі аспекти роботи залишають простір для подальшого вдосконалення та наукової дискусії.

Насамперед слід відзначити, що джерельна база дослідження могла б бути розширена. Авторка використала значну кількість нормативно-правових актів, що логічно для роботи з проблематики державної політики національної безпеки. Проте архівні матеріали, стенограми парламентських слухань та аналітичні

довідки урядових структур, які відображають практичні аспекти реалізації цієї політики, представлені обмежено. Їх ширше залучення дозволило б глибше реконструювати процеси ухвалення рішень та ефективність взаємодії суб'єктів сектору безпеки у досліджуваний період.

Другою дискусійною позицією є обмежена увага до громадського виміру безпеки. У дисертації недостатньо відображено роль громадських організацій, медіа та суспільного контролю, які, навіть у перші роки незалежності, починали впливати на формування державної політики. Залучення цього аспекту дало б змогу побачити не лише формально-правові механізми забезпечення безпеки, але й реальну взаємодію держави та суспільства, що є важливим для сучасного розуміння комплексної безпекової системи.

Третє зауваження стосується того, що аналіз взаємодії між суб'єктами сектору безпеки залишився обмеженим. Дисертантка детально описала інституційну структуру – роль Президента, РНБО, Верховної Ради, Кабінету Міністрів та силових органів. Однак у роботі майже не простежується, як саме координувалися їхні дії, особливо у кризових ситуаціях 1990-х – початку 2000-х років. Бракує прикладів реального узгодження рішень, опису механізмів оперативної взаємодії чи аналізу можливих конфліктів повноважень. Такий аналіз суттєво підсилив би прикладну цінність дисертації, дозволивши чіткіше зрозуміти проблеми управління в секторі безпеки.

Наступним недоліком є те, що фінальні висновки роботи могли б бути більш структурованими. Вони коректно підсумовують проведене дослідження, але залишаються дещо констатувальними та фрагментарними. Чіткіший розподіл за завданнями дослідження, а також прив'язка кожного висновку до конкретних наукових результатів дозволили б підкреслити логічну завершеність дисертаційної роботи.

Ще одним дискусійним моментом є обмежене обґрунтування практичних рекомендацій. Підготовлений дисертанткою проєкт змін до Закону «Про національну безпеку» свідчить про прикладну спрямованість дослідження, проте в роботі бракує докладного пояснення, чому обрано саме ці пропозиції та якими можуть бути наслідки їх реалізації. Більш розгорнутий аналіз ефективності

запропонованих рішень, а також можливих ризиків їх імплементації, підвищив би практичну значущість роботи для державних органів і експертного середовища.

Водночас висловлені зауваження та пропозиції мають переважно рекомендаційний і дискусійний характер, зумовлені складністю та багатогранністю обраної теми, а також окреслюють перспективні напрями подальших наукових розвідок у межах досліджуваної проблематики.

Висновок. Дисертаційна робота «Державна політика із забезпечення національної безпеки України (1991–2004 рр.)» подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія, є самостійною, завершеною науково дослідницькою роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, важливістю здобутих результатів, їх обґрунтованістю і вірогідністю, практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), а її автор Коник Тетяна Григорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 052 Політологія.

Рецензент:

доцент кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника,

кандидат політичних наук

Юлія КОБЕЦЬ